

ÅRSRAPPORT

1974

ARI RATTSSJELF FOR KVINNER

Utarbejdet av
Alice Kjellevold

INNHOVLSLISTE

	s
1. Innledning	1
11. Presentasjon	
12. Formålet	
2. Prosjektets start og oppbygning	2
21. Forberedelser	
22. Deltakere	
3. Arbeidsform og arbeidsoppgaver	3
4. Enkelthenvendelsene	4
41. Presentasjon overfor publikum	
42. Registrering av opplysninger	
43. De enkelte sakene	
43.1. Tabell 1	
43.2. Tabell 2	
44. Klientene	
44.1. Alder	
44.2. Sivil status	
44.3. Barn	
44.4. Yrke	
44.5. Andre opplysninger om klientenes situasjon	
45. Forholdet mellom sakstype og klientens sivile status	
46. Distrikt	
47. Club 7-prosjektet	
5. De prinsipielle arbeidsoppgavene	12
51. Behovet	
51.1. Ugifte mødres krav på stønad - rapport gruppe 1	
51.2. Samliv - rapport gruppe 2	
51.3. Rapport gruppe 6	
51.31 Regler om barns statsborgerskap	
51.32 Stønad til enslige forsørgere	
51.4. Rapport gruppe 3 vedlagt	
52. Andre prinsipielle arbeidsoppgaver	
6. Sluttbemerkning	23

1. INNLEDNING

11. Presentasjon

Fri rettshjelp for kvinner er et prosjekt tilknyttet Kvinnesaksgruppa ved Det juridiske fakultet. Prosjektet har en 4-delt målsetning. Det skal gi juridisk råd og veiledning til kvinner, undersøke rettshjelpsbehovet blant kvinner, undersøke nærmere kvinners rettslige stilling og gi juridiske studenter trening i praktisk juridisk arbeid.

Virksomheten startet i januar 1974 og har pr. idag (november 1974) mottatt 240 henvendelser.

I denne rapporten skal det gies en redegjørelse for virksomheten fra start og til idag.

12. Formålet

Som antydnet ovenfor har formålet med Fri rettshjelp for kvinner vært 4-delt. Men overordnet dette formål har hele tiden vært ønsket om å arbeide aktivt for å bedre kvinners rettslige stilling. Dette ser vi som et viktig ledd i arbeidet for å bekjempe kvinneundertrykking.

Selve rettshjelpsvirksomheten var tenkt som grunnlaget for hele prosjektet.

Ved å yte rettshjelp kunne vi orientere kvinner om deres rettslige stilling slik at de selv kunne ivareta sine interesser og fremme sine rettmessige krav.

2) Dessuten ville kvinnene på denne måten kunne bli gjort oppmerksomme på diskriminerende forhold og selv bli i stand til å reagere på disse.

Rettshjelpsvirksomheten ville gi et bilde av rettshjelpsbehovet blant kvinner. På bakgrunn av kvinnens ofte isolerte tilværelse og den tradisjonelle oppfatning av at det er mennene som ordner opp i problemer av juridisk art, mente vi at kvinnene i enda større grad manglet kunnskap om sine rettigheter og hvordan de skulle løse sine rettslige problemer.

Gjennom rettshjelpsvirksomheten kunne vi videre få innhentet verdifulle opplysninger om kvinners virkelighet. Vi vurderte denne måten å samle inn materiale på som svært god i forhold til andre former for sosiologiske undersøkelser, nettopp fordi vi kunne gi noe tilbake.

Ved hjelp av de innsamlede data kunne vi så få en oversikt over rettsregler som virker diskriminerende overfor kvinner. Det kan være regler som er diskriminerende etter sin ordlyd, eller regler som tar utgangspunkt i en likhet som ikke eksisterer, og som derfor virker diskriminerende i praksis. Mangel på regler kan også virke diskriminerende.

2. PROSJEKTETS START OG OPPBYGNING

21.

Høsten 1973 ble det nedsatt en arbeidsgruppe i Kvinnesaksgruppa ved Det juridiske fakultet, som tok seg av arbeidet med å få i gang en rettshjelpsgruppe med formål som antydnet ovenfor.

Avgjørende for å få satt i gang virksomheten var bevilgning fra det offentlige. Vi trengte penger for å få dekket kontorutgifter. Dessuten var støtte fra stat eller kommune en nødvendig betingelse for å få tillatelse til å yte rettshjelp, fordi prosjektopplegget ikke tilfredstilte kravet om advokatbevilling, jfr. lov av 1. februar 1936 nr. 3 §6. Dette ble ordnet ved at Forbruker- og Administrasjonsdepartementet bevilget kr 5000.- til prosjektet.

Rettshjelpsvirksomheten skulle baseres på skriftlige henvendelser. Vi ønsket å nå kvinner over hele landet, og skriftlig form var da en nødvendighet. Svar til klientene skulle gies i samme form, og arbeidet med de konkrete sakene skulle foregå i grupper.

22. Deltakere

Ved starten i januar var 30 kvinner tilknyttet prosjektet. I løpet av den tid virksomheten var

vært i gang, har det tilsammen deltatt 51 saksbehandlere. Av disse har 42 vært juridiske studenter og 9 juridiske kandidater. To av kandidatene er ansatt på Universitetet og er ansvarlige for virksomheten. På konsultativ basis har dessuten en rekke av fakultetets lærere deltatt og også jurister fra det praktiske liv, f. eks. advokater, tjenestefolk i sentraladministrasjonen og den ytre etat og ansatte på Kontoret for fri rettshjelp. Fra 1. august har en vit. ass. i halv stilling vært tilknyttet prosjektet. Stillingen er bevilget av Forbruker- og Administrasjonsdept.

3. ARBEIDSFORM OG ARBEIDSOPPGAVER

Arbeidsoppgavene prosjektet har, er fordelt mellom 3 organer: Fellesmøtet, Arbeidsutvalget og de enkelte gruppene.

Fellesmøtet er prosjektets høyeste organ. Her avgjøres de retningslinjer virksomheten til enhver tid skal drives etter og andre prinsipielle spørsmål. Fellesmøtene er blitt holdt en gang i måneden.

Arbeidsutvalget består av en representant fra hver av gruppene. Dessuten har en ansvarlig lærer og gruppens vitenskapelige assistent sittet der. Arbeidsutvalget har ansvaret for det daglige koordineringsarbeid. Dette arbeidet består hovedsaklig i å fordele innkomne forespørsler/saker på de enkelte gruppene og ta standpunkt til de praktiske problemer som oppstår.

Arbeidet med de konkrete sakene foregår i gruppene. Deltakerne har dette året vært fordelt på seks grupper. Gruppenmøte blir holdt en gang i uken. Sakene blir fordelt mellom medlemmene i gruppene. Saksbehandleren legger frem saksforholdet i gruppen, og deltakerne diskuterer problemstillinger og hvordan problemene kan løses, opplysninger som kan være nødvendig og hvilke personer som har god kjennskap til rettsområdet og som saksbehandleren derfor bør søke råd hos. I løpet av uken tar hun så kontakt med disse (evt. klienter for å få flere opplysninger).

neste møte blir saken igjen tatt opp i gruppen og diskutert før svar blir sendt til klienten.

Saksbehandling i grupper ser vi på som svært viktig og verdifull. Med en slik arbeidsmåte kan vi unngå å gjøre feil under løsning av rettsproblemer, og misforståelser blir lettere oppklart - saksbehandlingen blir betryggende og nøyaktig. Dessuten gir det den enkelte deltaker trening i å arbeide sammen med andre, og hun slipper å stå alene ansvarlig.

Denne måten å behandle enkeltsakene på gir dessuten grunnlag for prinsipielle diskusjoner om hvordan kvinnes rettslige stilling er. Og arbeidet i gruppene består nettopp i å ta opp prinsipielle spørsmål ved siden av løsning av de konkrete rettsproblemer. Arbeidet med de prinsipielle spørsmålene er svært viktig. Det er gjennom dette arbeidet vi kan se sammenhengen mellom rettsreglene og det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret og påvise diskriminerende regler.

Nedенfor redegjøres for de to hovedtyper av arbeidsoppgaver: først enkeltsakene og dernest de prinsipielle spørsmålene.

4. ENKELTHEMVENDELSENE

4.1. Presentasjon overfor publikum

Siden virksomheten baserer seg på skriftlige henvendelser fra publikum, har det vært nødvendig å gjøre tiltaket kjent. Men av kapasitetsmessige grunner har vi vært forsiktige med å drive for mye reklame for virksomheten.

Vi har spredt informasjon om Fri rettshjelp for kvinner gjennom innslag i radio og artikler i aviser og i tidsskriftet Sirene.

Det kan tilsammen dreie seg om 15 skrevne artikler/intervjuer og tre korte innslag i NRK's lokalsendinger. Men til tross for denne beskjedne PR har prosjektet mottatt 240 henvendelser, og vår erfaring er at rett etter et PR-fremstøt kommer et stort antall henvendelser.

42. Registreringen av opplysninger

Dette første året har vi sett på som et prøveår, hvor vi hovedsaklig har brukt tiden til å innarbeide prosjektet. På grunn av dette, og fordi vi trenger en analyse av det innkomne materiale før vi kan stille opp de nødvendige spørsmål om hva vi ønsker å registrere av opplysninger, har vi ikke foretatt noen systematisk innsamling av bakgrunnsopplysninger om de personer som har henvendt seg til virksomheten med sine problemer.

De data som er fremkommet, baserer seg derfor kun på de opplysninger klientene selv har gitt i sine henvendelser.

43. De enkelte sakene

Oversikten nedenfor omfatter perioden fra start til oktober. I denne perioden er registrert 208 henvendelser.

Antallet avspeiler bare et stykke på vei det totale antall rettsspørsmål vi har hatt til behandling.

Ofte inneholder de enkelte henvendelsene flere rettsspørsmål. En del spørsmål er det gitt svar på direkte, fordi klientene har henvendt seg på kontoret eller tatt telefonisk kontakt. Disse henvendelsene er ikke registrert.

Av de registrerte henvendelsene var en del av materialet ikke tilgjengelig på den tiden da oversikten ble utarbeidet. Undersøkelsen omfatter derfor bare 200 rettsspørsmål.

Tabellen nedenfor viser fordelingen av spørsmålene.

43.1 Tabell 1 - rettsspørsmål

1	Abort- og fødselsrett	1,5%	3
2	Arbeidsrett	3,5%	7
3	Arverett	3,0%	6
4	Erstatningsrett	3,5%	7
5	Familierett	43,5%	87
6	Husleierett	3,5%	7
7	Kjøpsrett	1,5%	3
8	Skatterett	2,0%	4
9	Strafferett	1,5%	3
10	Tingsrett	5,0%	10
11	Trygd/Socialrett	22,0%	44
12	Gjeld o l	1,0%	2
13	Forvaltning, klage på vedtak	2,5%	4
14	Henverdøelser uten spesifisering av problemstilling	6,0%	12
	Sun	100,0%	200

Som tabellen viser er hovedtyngden av rettsspørsmålene av familierettslig art, dvs hele 43,5%.

Tabell 2 viser fordelingen av spørsmålene innen familierettens område.

43.2 Tabell 2

1	Separasjon/skilsnisse	55%
2	Skifte	9%
3	Adopsjon	3%
4	Havnerett	8%
5	Bidrag	7%
6	Foreldremyndighet/Farskap/samværsrett/barnfordeling	5%
7	Samliv uten vigsel	3%
8	Tilsynsforer for barn	1%
9	Uskifte	1%
10	Husørens rettigheter i ekteskap	3%
		100%

familierett

Av tabell 2 kan vi se at de fleste rettspro-
nålene gjelder separasjon eller skilsmisse.
Spørsmålene er ofte av generell karakter og
viser at kvinnene er svært lite orientert om
sine rettigheter, hvordan forholdet er til
barna og hvordan de skal kunne klare seg øko-
nomisk etter en separasjon/skilsmisse. I en
del tilfeller er det oppstått tvist, og det har
da vært nødvendig å skaffe klientene advokat.

Av andre saker fra familierettens område kan
nevnes spørsmål om navnerett. Disse har dels
gått på hva kvinnen skal gjøre for å beholde
sitt familienavn når hun gifter seg eller få dette
tilbake senere. Dels har de gått på ønsket om
at barnet skal få mors etternavn.

I rettsprosmålene angående samliv uten vigsel
har vi sett eksempler på hvordan mangel på lov-
givning har rammet kvinnene. Flere av henvendel-
sene viser at kvinner er blitt grovt utnyttet av
av den mann hun lever sammen med.

Punkt 10 i tabell 2 viser at noen rettsspørsmål
har gått på husmørens rettigheter i familien.
Det er blitt stillet spørsmål om kvinnen kan for-
lange at mannen tar del i husarbeidet evt om hun
kan forlange at han gir henne mulighet til å gå
ut i arbeidslivet eller ta en utdannelse.

skatterett og
trygderett/
sosialrett

Den hjemneværende kvinnes situasjon kommer også
inn i spørsmål angående skatterett og trygde-
rett/sosialrett og viser kvinnens ofte vanske-
lige stilling fordi det tradisjonelle kjønns-
rollemønsteret er lagt til grunn ved utformingen
av rettsreglene, se nedenfor under redegjørelsen
for de prinsipielle arbeidsoppgavene.

Henvendelsene av trygderettslig og sosialrettslig
art har til dels vært spørsmål om hvilke støtte-
ordninger kvinner har krav på, til dels klage på
vedtak.

arbeidsrett

De arbeidsrettslige rettsprosjektene har angått ansettelsesforhold og lønsspørsmål og enkelte har vist grov diskriminering av kvinner som arbeidstakere.

husleierett

Henvendelsene angående husleierett har vært fra leietakere og spørsmålene har angått oppsigelse i husleieforholdet og disponering av leiligheten.

arverett

Arverettssakene har for det meste vært spørsmål om hvordan testament skal settes opp.

tingsrett/kjøpsrett og erstatningsrett

De tingsrettslige/kjøpsrettslige og erstatningsrettslige spørsmålene har vært av svært sammensatt karakter. I en del av sakene var det oppstått tvist, og det har vært nødvendig å skaffe advokat til klienten, eller det er inngått forlik. En del av henvendelsene har vært spørsmål om hvilke rettigheter klienten hadde.

henvendelser av ikke-rettslig karakter

Som tabell 1 viser, var 6% av henvendelsene av ikke-rettslig karakter. Klientene ønsket enten hjelp til å løse personlige problemer eller til å finne frem til litteratur om kvinnens rettslige stilling.

44. Klientene

44.1. Av de henvendelsene vi har fått, har 104 klienter oppgitt alder. Over 50% av disse er mellom 20 og 40 år. Ca 35% er mellom 40 og 60 mens nær 15% er over 60 år. Fra aldersgruppen under 20 år har vi fått svært få henvendelser - i underkant av 1%. At vi har nådd svært få unge, kan skyldes måten det er gitt informasjon om virksomheten på.

44.2.

De fleste henvendelsene er fra gifte kvinner. Av 141 som har oppgitt sin sivile status er 72, eller nær halvparten, gift. 28 har oppgitt at de er skilt eller separert, 12 at de er enke, mens 29 har oppgitt at de ikke er gift.

44.3.

100 av de henvendelsene fra klientene angår...

om at de har barn, mens det bare i 13 av henvendelsene blir opplyst at de ikke har barn. I de fleste tilfellene hadde kvinnen mer enn ett barn, og som oftest var disse små eller i skolepliktig alder.

44.4.

Når det gjelder yrke, er det 102 som har oppgitt dette. Av disse sier 48 at de er ute i inntektsgivende arbeid, enten som fullidags- eller deltidssansatt. 15 opplyser at de er under utdanning, mens 12 skriver at de er pensjonert. 37 gir klart uttrykk for at de er hjemmearbeidende, men det er grunn til å tro at de fleste som ikke har oppgitt yrke nettopp hører til denne kategorien, altså ca. 65%.

44.5. Andre opplysninger om klientenes situasjon
Inntektsforhold i familien eller hos den enkelte er ikke oppgitt i de aller fleste tilfellene. Men det inntrykket en sitter igjen med etter å ha gått igjennom de enkelte henvendelsene, er at svært mange har økonomiske og/eller personlige problemer. Brevene har ofte vært formet mer som en bønn om hjelp enn en fremstilling av saksforhold, og klienten gir nærmest uttrykk for takknemlighet fordi det finnes noen som kanskje kan hjelpe den.

Mange av henvendelsene kommer fra kvinner med lite utdanning. Brevene gir gjerne en svært rotete fremstilling av saksforholdet, klienten har ofte vanskelig for å uttrykke seg og ortografien er svært dårlig. Men brevene gir også uttrykk for en beundringsverdig tillit i måten klientene fremstiller problemene.

Dette har gitt oss en følelse av at vi når kvinner som virkelig har behov for rettshjelp.

45. Forholdet mellom sakstype og klientens sivile status

Som referert for fører angår de fleste rettsoppgjørene familierettslige og trygde- og sosiale

alrettslige forhold. Av de familierettslige spørsmål er det flest problemer i forbindelse med separasjon eller skilsmisse. De trygderettslige og sosialrettslige rettsspørsmålene gjelder først og fremst stønad til enslige forsørgere. Sammenholder en henvendelse av ikke familierettslig og trygde- og sosialrettslig art med klientens sivile status, viser det seg at de langt fleste som henvender seg med slike problemer, er enslige.

Dette illustrerer godt det eksisterende kjønnsrollemønster. Det er først når kvinnen står alene at hun trenger hjelp utenfra. I ekteskapet overlater hun i regelen problemer av rettslig art til mannen. Av den grunn er hun lite vant til å løse sine juridiske problemer. Hun trenger derfor i enda større grad enn mannen hjelp i slike situasjoner.

46. Distrikt

Som nevnt innledningsvis ønsket vi å nå alle kvinner med vårt rettshjelpstilbud. Vi har da også prøvd å spre informasjonen om Fri rettshjelp for kvinner over hele landet.

Tabell 5 viser fordeling av henvendelsene mellom fylkene. Tallene i parentes viser hvor mange av henvendelsene som kommer fra en by i fylket (unntatt Oslo).

Oslo	54 + 6 ^{x)}	Sogn og Fjordane	6
Akershus	14	Hordaland	8 (2)
Østfold	3 (3)	Høre og Romsdal	8 (4)
Vestfold	5 (3)	Oppland	1
Øst-Agder	4 (1)	Sør-Trøndelag	10 (6)
Vest-Agder	2 (1)	Nord-Trøndelag	2 (1)
Telomark	12 (8)	Troms	6 (6)
Hedmark,	11 (7)	Nordland	5 (1)
Buskerud R	6 (4)	Finnmark	2
Rogaland	6 (2)	<u>Utlandet</u>	5

x)

se pkt 47, Club 7

Som tabell 4 viser har det kommet henvendelser fra alle fylkene, men overvekten av henvendelsene er likevel fra Oslo.

51 henvendelser - halvparten av alle fra distriktet utenfor Oslo - kommer fra byer. Medregnet Oslo viser det seg at nær dobbelt så mange henvendelser kommer fra byene som fra distriktene.

47. Club 7 -prosjektet

Den 4. oktober i år arrangerte de forskjellige kvinneorganisasjonene i Oslo en kvinnetag på Club 7. I den anledning ble Fri rettshjelp for kvinner bedt om å ha en "stand" hvor vi kunne orientere om virksomheten vår og gi svar på spørsmål av juridisk art. Visynten "kvinnetagen" var et godt tiltak og så det som viktig å slutte opp om dette. Vi så det også som en god anledning til å komme i kontakt med yngre kvinner og deres problemer. Det kunne også være interessant å sammenligne den skriftlige henvendelsesformen med muntlig kontakt med klientene.

Vi hadde vakt fra klokken 1100 til klokken 2000 og mottok 6 henvendelser.

Når vi mottok så få henvendelser kan det skyldes at vi tok i mot klientene på et sted hvor det var mange andre . Det kan også skyldes at det ikke ble gitt informasjon om tilbudet på forhånd.

Siden vi fikk relativt få henvendelser, har vi ikke kunnet foreta noen sammenligninger med resten av det materialet Fri rettshjelp for kvinner har fått inn. I stedet er disse 6 henvendelsene tatt med i den foregående redegjørelsen, se pkt 43, de enkelte sakene.

De kvinnene som deltok i Club 7-prosjektet, har gitt uttrykk for at de foretrekker muntlig henvendelse fremfor skriftlig. Ved direkte kontakt med klienten kan saksbehandleren få et mye mer presist og fullstendig bilde av det enkelte rettsoppsnål. Det er tidbesparende, fordi hun slipper å skrive og be om evt tilleggsopplysninger. Hun kan også formulere svaret muntlig, og arbeidet begrenses for en stor del til en fast tid.

Det er ytre ønske om flere prosjekter av oppsøkende karakter. Det vil også være nødvendig om vi skal kunne trekke noen sammenligninger mellom den muntlige og den skriftlige henvendelsesformen.

5. DE PRINSIPPIELLE ARBEIDSOPPGAVERNE

51.

Gjennom arbeidet med konkret rettshjelp får deltakerne et innblikk i kvinners situasjon og rettslige problemer, og ser hvor utilfredsstillende den rettslige reguleringen ofte er når det gjelder rettsområder som særlig berører kvinner.

Det er gjennom dette arbeidet gruppene har følt behov for å ta opp de enkelte rettsoppsnål til prinsipiell drøftelse og gi en fremstilling av de rettsområder som er utilfredsstillende regulert for kvinner. Dette arbeidet står i nært sammenheng med rettshjelpsvirksomheten. For det

første er det gjennom arbeidet med enkeltsakerne deltakerne kan bli oppmerksomme på hvordan rettsreglene virker i praksis. Dessuten er juridisk dogmatisk fremstilling av rettsområder som berører kvinnen, orientering om rettsregler og påvisning av skjevheter overfor det offentlige egnet til å avverge konflikter og derved av forebyggende karakter.

Arbeidet med de prinsipielle rettsspørsmålene må dessuten sees på som et ledd i den forskning Fri rettshjelp for kvinner ønsker å drive for å påvise hvordan rettsreglene virker kvinneundertrykkende.

Nedenfor følger rapporter fra de enkelte gruppernes arbeid med prinsipielle rettsspørsmål.

Det må gjøres oppmerksom på at det er flere områder vi ønsker å ta opp til prinsipiell drøftelse.

Det arbeidet som er gjort hittil, er bare av foreløpig art. Gruppene ønsker å fortsette arbeidet og utdype problemene videre.

51.1

Om ugifte mødres krav på stønad. I den forbindelse Rikstrygdeverkets praktisering av loven ved at ugifte mødre i for stor grad er pålagt opplysningsplikt. Rapport fra gruppe 1. Vi har mottatt flere henvendelser fra ugifte mødre som har følt seg krenket over RTV's skjema nr 2778.

Det nevnte skjema sendes til alle ugifte mødre som mottar stønad etter folketrygdlovens kap 12. Hun pålegges å underrette trygdekontoret om enhver endring i forhold som innvirker på hennes rett til trygd, jfr folketrygd § 14 - 2 nr 2. Skjemaet er utformet som en erklæring fra den trygdede hvor hun - under straffetruffel - forplikter seg til å gi nevnte opplysninger. Av de

mange opplysninger hun pålegges å gi melding om, nå hun etter erklæringen melder fra hvis: "hun og barnets far (eller en annen mann) flytter sammen".

En ugift mor har etter folketrygd § 12 - 1, c, rett til stønad dersom hun ikke lever sammen med barnets far. Etter samme §'s 2. ledd kan retten til ytelse falle bort dersom barnets far ikke er kjent og hun lever sammen med en mann som ikke kan utelukkes å være faren. Av dette skulle følge at dersom farskapet er kjent og hun lever sammen med en mann som ikke er barnets far, fyller hun på dette punkt vilkårene for å motta stønad.

Da farskapet nå forutsettes å være kjent i de aller fleste tilfeller, er den opplysningsplikt RTV har pålagt santlige ugifte mødre når de melder om andre menn, en krenkelse overfor henne. Skjemaet kunne iallfall ha vært utformet på en annen måte som tydelig tilkjenner at denne meldeplikt kun påligger henne hvis trygdemyndighetene ikke har kjennskap til hvem som er barnets far.

Det er blitt sendt brev til RTV hvor vi har spurt hvordan denne meldeplikt er å forstå og hvorfor den kategorisk er pålagt santlige ugifte mødre, også de som har gitt opplysninger om barnet faren. Likeledes har vi henstillet RTV om å sloyfe parentesbemerkingen, (eller en annen mann), eller iallfall tilkjenne på en tydelig måte at meldeplikten bare gjelder ugifte mødre hvor farskapet ikke er fastslått eller oppgitt.

RTV's svar avdekker en praktisering av loven som vi i enda større grad enn tidligere har funnet å være en krenkelse av den ugifte mor. Under henvisning til § 12 - 3 jfr § 10 - 4 skal stønaden reduseres på grunnlag av forventet ervervsinntekt

etter regelen i § 10 - 5 nr 3. RTV's resonnement går ut på at den ugifte mor som flytter sammen med en annen mann enn barnefaren har valgt denne livsform, og at hun her utfører et arbeid som hun forventes å få et økonomisk vederlag for.

Resonnementet kan for så vidt være holdbart, idet arbeid utført i et hjem vel burde sees på som et arbeid av økonomisk verdi. Imidlertid er det jo kjent for alle at vår lovgivning i realiteten ikke tillegger husarbeid noen økonomisk verdi, (jfr. her f. eks. reglene for felleseie - rådhetsdeler, innbringelse m v - med den derav følgende skjevhet som oppstår når felleseie skifte foretas.)

Disse argumenter kan vel dog neppe nyttes i alle tilfeller. En mann som bor sammen med en ugift mor har ingen plikt til å bidra til hennes og barnets underhold. En kan vel heller ikke ut fra rimelighetsbetraktninger (slik svaret fra RTV gir uttrykk for) fastslå at det foreligger et arbeidsforhold hvor den ugifte mor har krav på "lønn". Det krenkende eller overmåte uanstendige i RTV's resonnement fremkommer når den ugifte mors ytelse kun blir tillegt økonomisk verdi i de tilfelle hvor hun bor sammen med en annen mann. Bor hun sammen med foreldre, søsken, venninne osv blir hennes innsats ikke regnet for å være av økonomisk verdi. Med rette kan en vel å spørre om hva hun yter en annen mann som hun ikke også yter til foreldre, søsken osv. Svaret gir seg selv. En kunne fristes til å fastslå at RTV her har innført offentlig prostitusjon.

Atter en gang har RTV etablert ekteskap etter andre kriterier enn de lovgiveren har fastslått, uten at de fordeler som ekteskapet kan gi av økonomisk "trygghet" kommer i betraktning. Vi tenker her på den reduksjon i stønad som RTV på et tidligere tidspunkt foretok. Ugifte mødre mistet da sin stønad når de bodde sammen med

barnefaren, uten at dette var lovhjemlet. Trygderetten fastslo da at ekteskap kun kan etableres på den måte som lovgiveren har bestemt, jfr Trygderettens kjennelse av 1969.

Strengt juridisk mener vi også at RTV ikke har lovhjemmel for å pålegge en ugift mor å gi beskjed til en offentlig institusjon dersom hun flytter sammen med "en annen mann". En slik opplysningsplikt er et så stort inngrep overfor en ugift mor at det må kreves klar lovhjemmel. Særlig på små steder hvor forholdene er gjennom-siktige og alle kjenner hverandre er det en sterk sosial belastning å måtte utlevere sitt privatliv.

På bakgrunn av dette mener vi at parenteser med innhold, (en annen mann), må sløyfes, men også at skjemaet trekkes tilbake. Dette begrunnes med at ingen andre trygdede er pålagt å underskrive en særskilt erklæring om å overholde opplysningsplikten, og vi kan da vanskelig godta en slik forskjellsbehandling overfor ugifte mødre.

Som det fremgår ovenfor er brev sendt til RTV. I og med at vår henvendelse ikke resulterte i noen positiv uttalelse med hensyn til å endre skjemaet, er det sendt brev til sivilombuds-mannen hvor forholdet er påpekt.

51.2

Samliv - rapport fra gruppe 2

Samliv uten vigsel er en aktuell og utbredt samlivsform i dag. Statistisk viser det seg at 37% av kvinner mellom 25 og 29 år er ugifte, herav 22% fraskilte. Prosenten av ugifte øker med alderen.

Tar vi utgangspunkt i kvinnens stilling i dag, nemlig at hun er den undertrykte part i et parforhold, er det sannsynlig at manglende lovgivning kan medføre utbytting og undertrykking av kvinner.

Svært få kvinner og menn tenker på eventuelle følger ved oppløsning av samlivet når de flytter sammen. Ved opphør står da kvinnen uten rettigheter, og hun trenger beskyttelse særlig i de tilfelle de har felles barn og/eller hun har vært hjemmeverende.

Vi har hatt flere saker til behandling i Fri rettshjelp for kvinner som viser at det oppstår konflikter, eks. overtagelse av leilighet ved opphør, forholdet til barna i bestående samliv. Dette understøtter behovet og nødvendigheten av rettslig regulering. Vi kunne tenke oss et sett deklaratoriske regler, enkelte i form og innhold, som kunne tre i kraft ved eventuelt opphør av samlivet, også død. Dette vil ikke gripe inn i partenes frie avtalerett, f eks til å bestemme at ingen eller andre regler skal regulere samlivet den imellom.

51.3.

Rapport fra gruppe 6

51.31 Regler om barns statsborgerskap

Hovedregelen for barn født i ekteskap er at barnet får farens statsborgerskap. Gjennom en henvendelse fra en norsk kvinne erfarte vi i praksis hvilke utslag ulikhet i statsborgerskap hos mor og barn kan få. Barnet hadde samme statsborgerskap som faren (amerikansk). Etter en kidnapping og bortføring av barnet til Amerika, sto barnets norske mor fullstendig maktesløs. Amerikanske myndigheter er ikke forpliktet til å utlevere amerikanske statsborgere, selvom moren var tilkjent foreldremyndigheten av norsk domstol. Etter samtaler med Utenriksdepartementet fikk vi vite at dette problem stadig var aktuelt - og rammet mange norske kvinner som gifter seg og får barn med utlendinger.

Gruppen vil arbeide videre med disse problemene.

51.32

Midlertidig lov av 17. desember 1971 om stønad
til fraskilte og separerte forsørgere
Særlig om utdanningsstønad

Foranlediget av en konkret sak ble gruppen oppmerksom på at utdanningsstønad til enslige, herunder fraskilte og separerte forsørgere ikke gis til almenutdanning.

Denne bestemmelsen kunne ikke utledes av loven som regulerer dette forhold, midlertidig lov om stønad til fraskilte og separerte forsørgere av 17.12.1971 nr 119. Lovens bestemmelser ang stønad til livsopphold og utdanning skal anvendes etter bestemmelsene i Folketrygdlovens kap 12, som omhandler stønad til ugifte mødre.

Dette kapitlets bestemmelser anvendes igjen som bestemmelsene i samme lovs kap 10, som omhandler stønad til enker. Herfra må man gå til Folketrygdlovens kap 5 om stønad til attføring m v ved yrkesskade, som i sin tur får tilsvarende anvendelse.

Folketrygdens enkelte bestemmelser gjorde oss ikke særlig kloke hva angår begrunnelsen for ikke å yte stønad til almenutdanning. To av gruppas medlemmer gikk derfor løs på de respektive lovers forarbeider for om mulig å finne begrunnelsen der.

I forarbeidene til midlertidig lov om stønad til separerte og fraskilte var det eneste konkrete krav som skulle stilles for å yte stønad til utdanning, at utdanningen ville representere en varig forbedring av vedkommende stønadsovertagers ervervsevne.

Folketrygdlovens forarbeider ga oss heller ingen større klarhet i spørsmålet. Det eneste som ble klart frem for oss, var et forstørrende kvinnesyn. Vi oppdaget også at bestemmelsene i kap 12

attføring skulle praktiseres på samme måte som den tidligere lov av 22.1.1950 om attføring. Dette kan vel kalles nytanking!

Deretter tok vi for oss Sosialdepartementets to rundskriv om midlertidig lov om stønad til fraskilte og separerte samt RTV's rundskriv om Folketrygdlovens kap 10 og 12. Disse la begge til grunn et meget snevert yrkesutdannelsesbegrep. Uten at det kunne utledes direkte av loven eller forarbeidene, ble det her klart slått fast at stønaden ikke omfatter almenutdanning.

Den gruppen som har størst behov for hjelp er dermed utelukket, og det uten forsøk på begrunnelse. Innlertid fikk vi i Sosialdepartementet opplyst at det istedenfor utdanningsstønad til almenutdanning, ble ydet stønad til livsopphold. Vi fant dette merkelig, da det går klart frem av rundskrivene at livsoppholdsstønad kan gis i tillegg til utdanningsstønad. Dette gjorde oss også interessert i livsoppholdsstønaden. Under det videre arbeide fikk vi opplyst at Sosialdepartementet hadde lagt frem en delutredning om nettopp disse spørsmålene. Denne utredningens hovedmålsetting er å samordne de ulike bestemmelsene om stønad til de forskjellige gruppene av enslige forsørgere, (enker/enkemenn, fraskilte og separerte, ugifte mødre og fedre), noe som innledningsmøterittet klart viser behov for. Gruppen er kommet til den erkjennelse at det jevnt over sies nye bra og tilsynelatende fornuftig. Bl a ser vårt første problem angående utdanningsstønad ut til å bli løst, da denne ordningen er foreslått utvidet til også

å gjelde almenutdannelse. De mer tekniske bestemmelsene mener gruppa seg mindre kompetent til å ta opp. Det er imidlertid en del bestemmelser vi stiller oss dels betenkt, dels negative til, og som vi ønsker å ta opp til nærmere drøftelser. Disse bestemmelsene med foreløpige kommentarer følger:

51.32.1

Om fradrag i stønaden p g a bofelleskap

Utredningen opererer med forskjellige bestemmelser om reduksjon i stønadsbeløpet (livsoppholdsstønad), alt etter som den enslige kvinnen bor sammen med foreldre eller andre slektinger, eller hun bor sammen med en mann.

Dersom hun bor sammen med foreldrene, foreslår det et fradrag i livsoppholdsstønaden for den naturaliserte hun derved oppnår, (utredn. s 245). Dette er en ordning som praktiseres pr idag, og det går frem av utredningen at det ikke dreier seg om betydelige beløp.

Dersom vedkommende flytter sammen med en mann og forholdet er av en viss varighet, vil livsoppholdsstønaden kunne bli fratrukket, selv om mannen ikke er barnets far. Det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret legges til grunn med kvinnen som den forsørgede part og mannen som forsørgeren.

Etter vår mening er dette forhold klart diskriminerende. Det må stilles spørsmål om det er noen grunn til å vurdere samliv med mann (i allfall en mann som ikke er barnefaren) annerledes enn samliv med foreldre og andre. (Jfr. for nærmere redegjørelse rapport fra gruppe 1.)

Valget mellom å være hjemme hos barnet og å gå ut i arbeidslivet

Utredningen går inn for å få frigjort kvinnelig arbeidskraft. Nr barnet vedkommende forsørger over 3 år, mener man at kvinnen skal ta seg arbeid der dette er mulig. Dette ville være forsvarlig også kvinnepolitisk, dersom det får lov

tilfredsstillende muligheter for barnepass. Barn over 3 år har behov for forsvarlig tilsyn. Det antall daghjem og barnehager som finnes, dekker ikke på langt nær behovet. Vi mener at en lov som presser kvinnen ut i arbeidslivet uten at det foreligger tilgjengelige tilbud som den enkelte finner tilfredsstillende, ikke representerer et kvinnepolitisk fremskritt.

Sett på bakgrunn av den oppdragelse majoriteten av norske kvinner har fått, og som de fleste også i dag sliter med, vil et krav som innebærer at en mor må forlate et 3 år gammelt barn for å gå ut i arbeidslivet, være urimelig tyngende. For alle kategorier av enslige forsørgere vil det kunne bli en meget stor belastning å bli "pisket" ut i arbeidslivet på slike premisser. Dette vil i realiteten innebære et sosialpolitisk tilbakeskritt. Ordninger hvor barnetilsyn er basert på dagmammaer og tildels dårlige parkordninger, mener vi ikke er tilfredsstillende.

Kvinner i dagens Norge bør derfor i stor utstrekning kunne velge om de ønsker å gå ut i arbeidslivet, eller om de vil være hjemme hos barna. Grunnlaget bør legges for at dette valget skal bli friest mulig. Dette innebærer at barnehager og daghjem bør gis høy prioritet. Før slike endringer er gjennomført, vil enhver kvinne kvisse seg for å kaste seg ut i arbeidslivet. Det manglende tilsyn for barna vil tyng, og når arbeidsmarkedssituasjonen endres, vil kvinnen lett la seg presse tilbake til hjøkkenbenken.

Kvinnene bør få velge, og ikke tvinges ved økonomiske pressmidler.

Vi finner det også betenkelig når det i utredningen foreslås at stønad til livsopphold bare i rare unntakstilfelle skal gis når barnet er over 10 år. Dette innebærer at 10 - 12 åringen, dersom moren i eks har jobb på en fabrikk og

arbeidstid fra 0700 til 1600 pluss tillegg av mindelig reisetid, vil være overlatt til seg selv en betydelig del av dagen. Tilbud om daghjem eller lignende for denne gruppen eksisterer ikke.

51.32.3

Eksempel på hvor langt man vil føre "ut i arbeid"-kravet

Utredningen legger også opp til at den enslige forsørger i visse tilfeller må flytte, dersom høvelig arbeid ikke finnes på hjemstedet. Man vil ikke yte støtte i slike tilfeller. Det kan hevdes til forsvar for en slik bestemmelse, at dette ikke er annet enn det som gjelder for rett til arbeidsløshetsstryk. Vi finner imidlertid at dette er et dårlig forsvar, og at denne bestemmelsen bør bekjempes. Vi bør gå inn for at den innføres også på dette området, (bl a utredn. s 243 og s 279).

51.4.

Rapport fra gruppe 3 - husmorens rettslige stilling.

Rapporten vedlagt.

Rapporten gir bare en oversikt over problemområdet. Det er nødvendig med en grundigere behandling av dette rettsområdet.

52.

Andre prinsipielle oppgaver enn utredninger
Foruten disse utredningene har Fri rettshjelp for kvinner skrevet et høringsnotat til utkastet til lov om likestilling mellom kjønnene. Notatet er sendt Forbruker- og Administrasjonsdepartementet. Det vedlegges også her.

Denne er det holdt orientering om kvinnene

rettslige stilling på møter som ulike kvinneorganisasjoner har arrangert.

En gruppe holder på med utarbeidelsen av en brosjyre om kvinners rettslige stilling i Norge i dag. Dette arbeidet er et oppdrag fra Hovedkomiteen for det internasjonale kvinnearbeidet i FN's regi - 1975. Denne brosjyren er et ledd i den informasjon som skal distribueres om kvinnenes stilling generelt i dagens Norge.

6. Sluttbemerkninger

Den arbeidsmåten Fri rettshjelp for kvinner har hatt, har vært godt egnet i arbeidet for å nå de mål prosjektet har.

Ved å yte rettshjelp har vi nådd kvinner som har behov for hjelp. Denne fersken har gjort det mulig å innhente opplysninger om kvinners situasjon. Vi har erfart at kvinner i liten grad har kjennskap til sine rettigheter og at det kan være vanskelig for dem å finne fram til løsning av sine juridiske problemer.

Vi har inntrykk av at det har vært av stor betydning at vi er kvinner som tilbyr andre kvinner hjelp, og at vi tar opp problemer som særlig angår kvinner. Dette har medført at langt flere har hatt tillit til oss og derfor henvendt seg til Fri rettshjelp for kvinner. I mange av henvendelsene gir klientene opplysninger om at de har møtt liten forståelse andre steder de har oppsøkt. Enkelte ville hatt svært vanskelig for å henvende seg til andre instanser med sine problemer.

Arbeidet i gruppene har gjort saksbehandlingen lettere og bedre enn om den enkelte skulle løse saker alene. Gruppearbeidet har dessuten vært lærerikt for medlemmene, og saksbehandlingen har gitt deltakerne praktisk juridisk trening og innsikt i rettssystemet som angår kvinner. Dessuten har denne arbeidsformen gjort det mulig å ta kvinnenes rettslige stilling opp til prinsipiell drøftelse av

gitt deltakerne en forståelse for hvor utilfredsstillende den rettslige regulering er på rettssområdet og særlig berører kvinner.

Problemet for deltakerne har vært at det til tider har vært for stort arbeidspress. Alle har studier eller fast arbeid ved siden av og har utført resten av arbeidet på sin fritid, uten noen form for kompensasjon. Dette medfører at den enkelte verken har råd eller krefter til å ta aktivt del i arbeidet over en lenggere periode.

Det er på det rene at den skriftlige henvendelsesformen gjør det vanskelig eller umulig for mange kvinner å komme i kontakt med oss. Spørsmålet er om vi skal prioritere kvinner over hele landet som kan uttrykke seg skriftlig, eller om vi skal være et tilbud som kan nå de fleste kvinner innen et begrenset område.

Når vi valgte den skriftlige henvendelsesformen, var det for å være et tilbud til kvinner over hele landet. Siden virksomheten drives fra Oslo, er skriftlige henvendelser nødvendig hvis vi ikke hovedsakelig skal bli et tilbud til kvinner i Oslo-regionen. I vår avgjørelse la vi særlig vekt på et rettshjelpstilbudet i Oslo ikke er så utilstrekkelig som andre steder i Norge.

Det opplegget vi har hatt, har vært tilfredsstillende når det gjelder å gi klientene svar. Men denne formen er svært tidkrevende i forhold til den muntlige henvendelsesformen.

For saksbehandleren kan det være en fordel å få personlig kontakt med klientene. Det gjør det lettere å forstå hvilke problemer klientene har, og en får et mer presist og fullstendig bilde av det enkelte rettsproblemløst. Det er dessuten enklere å innhente alle relevante opplysninger og lettere å følge opp saken.

Personlig kontakt med klientene kan også gi en bredere forståelse for kvinnens problemer.